

Přednáška na Občanském fóru v Lánech – Masaryk

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 10. 1. 1990

◆ lecture, Czech, origin: 10. 1. 1990

Přednáška na Občanském fóru v Lánech – Masaryk [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Abych vaším jménem a jménem Občanského fóra v Plané přivítal mezi námi milého hosta, signatáře Charty 77 a jeho mluvčího v letech 1978 a 79 pana doktora Ladislava Hejdánka, který nás seznámí s životem a dílem velkého syna našeho národa, prezidenta první československé republiky Tomáše Garrigua Masaryka. Přednáška počítá se asi na jednu hodinu a po šesté hodině do půl sedmé počítáme na diskuzi. Prosím pana doktora, aby se ujal slova.

Hejdánek: Děkuju. Děkuju přátelé za přivítání. Když mě inženýr Bekyně požádal, abych dnes večer charakterizoval Masaryka jako politika, a to v dopise napsal politika praktického, tak jsem si položil otázku. Já jsem mu to už slíbil předtím telefonicky, že přijedu, a teď mi tam napsal tohle. No a tak jsem se rozhodl, že jeho přání splním jenom z poloviny. Ale doufám, že to bude naprosto v duchu Tomáše Garrigua Masaryka.

Profesor Patočka, můj učitel, řekl kdysi, a to v 70. letech vlastně, dost pozdě, a napsal to potom, že vrcholným filosofickým činem Masarykovým bylo ustavení demokratického státu. Já bych tu chtěl dnes vyslovit soud odlišný, na první zdání opačný. Vrcholným politickým výkonem Masarykovým po mém soudu byla jeho filosofie. Přesněji jeho politická filosofie, a ne ustavení státu.

Tato provokativní teze by vás měla upoutat k tomu, co budu pak říkat. Existuje totiž cosi jako česká politická zkušenost. Ta se liší od politické zkušenosti národů blízkých i vzdálenějších. Po mém soudu je to cosi specifického. Těžko bychom v Evropě nacházeli národ, který je nám po téhle stránce blízký.

Právě tato politická zkušenost, která je významnou součástí paměti národa, byla v posledních 50 letech potlačována a překrývána nejen vývojem událostí, jako byl Mnichov nebo jako byl únor 48 nebo jako byl srpen 68, ale přinejmenším od roku 1950, kdy se naposled vzpomínalo stého výročí, tedy naposled se vzpomínalo výročí Masarykova, přinejmenším od toho roku 1950 a do jisté míry i dříve se intenzivně ideologicky tahle paměť národa a tahle zkušenost rušila, narušovala a možná ničila.

Přesto znovu ukázaly poslední události, jichž jsme dnes v posledních týdnech svědky, že tato zkušenost žije. Že to je cosi stále živého, navzdory těm posledním 50 letům. Masarykova politická filosofie postihuje to nejpodstatnější, čeho bylo možno vydobýt z té české politické zkušenosti. Masaryk navazuje na jedné straně na předchůdce, zejména pak na Havlíčka, protože Havlíček, to je náš největší politický myslitel v době před Masarykem, moderní politický myslitel. Samozřejmě jsme měli také starší, ale to bylo ještě před protireformací, před a částečně Komenský po třicetileté válce.

Ale na druhé straně Masaryk nejenom navazuje na minulost, ale je, alespoň po mém soudu, což mladí lidé zatím nedovedou posoudit, dodnes aktuální. Já se pokusím ukázat na některé jeho myšlenky dnes, které ukáží, snad přesvědčivě doufám, jak jeho myšlenky jsou aktuální. Nevidím dnes jiného politického myslitele ani jiného politika, který by nám mohl poskytnout třeba jen poloviční pomoc v naší dnešní orientaci. Dnes nemá mnoho smyslu si Masaryka jen připomínat jako významnou postavu minulosti. Na to bude ještě dost času a bude třeba provést mnoho výzkumných sond, jak historických, tak zejména filosofických. Masaryk jako myslitel dodnes není oceněn a mnozí si již pospíšili na nedávných konferencích mezinárodních z něho udělat historickou postavu.

Já se obávám, že není jenom nedostatečně oceněn, ale není dostatečně znám. Nápravu nemohou přinést jednotlivé přednášky, jako je dnešní. A jaký je tedy smysl takovýchto přednášek? To je naše

otázka. A na tu odpovídám: stalo se něco mimořádného. Něco mimořádně významného. Zhroutila se jedna politická koncepce, jeden sociální a takzvaně socialistický program. Ani tentokrát jsme se o to příliš nezasloužili. A dalo by se to vše svést na shnilost režimu a jeho představitelů. Mám však za to, že bychom se tím vyhnuli právě tomu nejpodstatnějšímu. Onen vadný, shnilý systém se zhroutil nejen u nás, ale také u našich sousedů. My jsme ani zdaleka nebyli první. U nás to šlo jen velmi rychle.

Co to znamená, že k této změně tentokrát došlo poprvé prakticky současně v našich zemích? Víme, že až dosud tomu bylo vždy tak, že někde se něco takového začlo odehrávat a ve všech ostatních zemích sovětského bloku bylo ticho. A teď to vypuklo všude. Co to znamená? Právě to se musíme pokusit pochopit jako cosi, co nás dnes dějinně oslovuje. Vztít to vážně. Nemyslet si, že se vším je konec. Tázat se, co to pro nás znamená, jaká to je pro nás výzva. Co nám k tomuhle, k této otázce může, co nám může říci Tomáš Garrigue Masaryk? Myslím, že nejdříve, nebo napředevším, na prvé místě bych řekl to, co vždycky zdůrazňoval, že česká otázka i tentokrát je otázka světová. Musíme se proto především tázat, co světového, co světově významného se stalo v minulých dnech a týdnech. Nejen, co významného pro nás se stalo, ale co se stalo světově významného, eventuálně co se světodějného událo a stále ještě děje v posledních letech a měsících a míří také ještě do budoucnosti, co se bude dít. Tomu musíme rozumět. Když tomu budeme rozumět v širších kontextech, tak musíme tomu rozumět také v širších kontextech časových.

Ono se to už děje několik let, to jenom u nás to začlo nedávno a tak rychle se to odehrálo, a bude se to ještě dít. My jsme teprve na počátku, není všechno hotovo. Tomáš Garrigue Masaryk zdůraznil, že českou otázku nechápe jen jako otázku politickou, ale jako otázku – a to cituji z *České otázky* – čím jsme jako zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme. To je česká otázka. Jinde to vyslovil ještě ostřeji, zase citát z *Naší nynější krize*: otázka česká je otázkou filosofickou, nikoliv pouze ani v první řadě otázkou politickou. A pak ještě dodává: zvláště pak ne v tom smyslu, co se tím tou politikou dnes obecně rozumí. A to psal v devadesátých letech, ale to trvá dodnes.

A tak přicházíme k prvnímu bodu. Velkým politickým činem Masarykovým bylo rozpoznání, že život státní a politický – a to je zase citát – život státní a politický je jen skrovnější část života duchovního. Pochopme tato slova jako praktickou politickou zásadu, ne jako nějaký abstraktní postulát. Masaryk to myslel vážně jako politickou tezi, politickou tezi, že život státní a politický je jen skrovnější část života duchovního. Máme tu před sebou praktickou politickou zásadu, že politika není pro národ tím nejdůležitější.

Zajisté je třeba upřesnit význam slova politika a politický. A proto další citát: Politiku pokládám za velmi důležitou, ale nikoliv pro národ za hlavní a přední. Hlavní a přední péče naše musí být o politiku vnitřní, o politiku vnitřní, o mravní a osvětový pokrok společnosti. To, co tady Masaryk nazývá politikou vnitřní, jinde, například v Havlíčkovi, nazývá politikou nepolitickou a ukazuje, jak Havlíček byl průkopníkem takzvané nepolitické politiky. To znamená politiky, která se neřídí machiavelistickými pravidly politiky – a tím nemyslím nadávku, to machiavelistické, to je politika těch profesionálů. Masaryk řekl také, že česká otázka je otázkou sociální. Přesně to řekl tak, že sociální otázka je povýtce také otázka česká, to je přesný citát.

Ale otázka sociální pro něho není na prvním místě otázkou politickou, jak jsme tomu dosud si zvykli rozumět pod tlakem okolností. Není to otázka politického režimu – socialismus není politický režim pro Masaryka – a tedy není to také otázka moci, kdo drží v ruce moc. To není otázka sociální, není záležitostí mocenskou. Pro Masaryka je to především otázka mravní nebo, jak jinde říká, je to věc humanity. V tom smyslu, říká Masaryk, socializace české politiky – a to je jeho termín – je důsledným pokračováním obrozenských idejí, především tedy ideje humanitní.

Jestliže na jednom místě Masaryk říká a učí i své žáky, a ti to po něm opakují – jako třeba Rádl výslovně prohlásil, že socialismus je demokracie domyšlená do sociálních důsledků – tak podobně Masaryk říká, že socializaci české politiky považuje za důsledné domyšlení a do důsledků provedení té humanity, kterou navazuje na české obrození a obrození podle Masaryka navazuje na reformaci. Pro Masaryka reformace není na prvním místě otázka náboženská, nebo přesně řečeno, on zase má jiný pojem náboženství. Není to pro něho otázka konfesijní, nýbrž reformace je pro něj první velký pokus o demokratizaci společnosti.

A v tomto smyslu tedy česká otázka je také pro něho otázkou náboženskou, jak zase jinde říká. Otázkou náboženskou v tom smyslu, že jak zase na mnoha místech opakuje, že politika i sociální život a vůbec všechno na veřejnosti i v soukromí, co se děje, se má dít *sub specie aeternitatis*, pod zorným úhlem věčnosti. Nikdy to nesmí být jenom technická otázka, když se to týká člověka. Člověk není jenom ani subjektem, ani objektem technického zařízení, technických nějakých opatření. A tak to je příklad druhý. Pro praktickou politiku je politická profesionalita důležitá a užitečná, ale není a nesmí být rozhodující. Proto si nemusíme dělat aspoň podle Masaryka tolik z toho, že dnes v politice je tolik diletantů. Je to vlastně dobře. Politika musí být založena na humanitě, a ne na profesionalitě technické politiky. Na humanitě. A humanita podle Masaryka má své kořeny v křesťanství, u nás konkrétně v reformaci. Tento důraz na reformaci u Masaryka, kterého bylo zneužito potom v první republice velmi často, musíme dnes korigovat v duchu ekumenickém. Tedy raději budeme místo o reformaci mluvit o tom demokratizujícím se a demokratizujícím hnutí křesťanském.

Ve světle těchto dvou bodů se jeví naše dnešní situace mnohem zřetelněji a ostřeji. To, co máme zatím za sebou, je jen z větší části symbolicky provedená politická revoluce. Její nenásilnost – a k otázce násilí se ještě vrátím – její nenásilnost není důvodem k pocitu morální nadřazenosti. Tím skončíme pak. Po kulturní a mravní stránce je naše společnost devastována, a to ještě více než její příroda. Málo se o tom mluví, ale je to pravda. Politickou změnou, navíc zdaleka ještě nedovedenou do nezbytných důsledků, se nepřekonala a ani nadále nemůže překonat národní krize. Nicméně nenásilnost naší mírné revoluce má svůj obrovský význam pro budoucnost. Především se touto mírností přihlašujeme k oné humanitní ideji ve smyslu Masarykově a prohlubujeme touto praxí nenásilnosti národní zkušenost, která byla v minulých desetiletích nejen zakrývána, ale také nahlodávána a narušována, a nejenom proti naší vůli, velmi často s naší spoluprací.

Masaryk upozorňoval na to, že všecek smysl humanitismu spočívá v tom zbavit se násilí, rozhojňujícího se stále a stále. Nejenom tenkrát, stále a stále. A vždy znovu bychom mohli dodat. Rozhojňujícího se stále a stále a v různých způsobech v říši smrti, fyzické i duchovní. Masaryk ví, že není jenom násilí, které likviduje životy biologicky, ale které je likviduje duchovně. To je ještě horší násilí. Moc nespočívá jenom v tom, že nám může donutit, ale může nás ohlupovat. Masaryk upozorňuje na to, že odpor vůči násilí není nikdy jednorázovou záležitostí. A také na to, že nejde jen o násilí fyzické, ale také a dokonce především o násilí duchovní. Jestliže jsme proti násilí, musíme být také proti násilí duchovnímu i napříště. Nejenom kritizovat minulost, ale sami sebe hlídat, abychom se nedopouštěli násilí duchovního.

Dnes se poprvé v tomto století ocitáme v analogické situaci, v jaké jsme se ocitli již počtvrté. Třikrát a nyní počtvrté. Já to obvykle říkám na připomínku toho, že nejenom není ještě vyhráno, ale že musíme nečekat, vyčkávat, jak to dopadne, a že musíme přiložit ruce k dílu. Poprvé taková situace, jako přišla dneska, nám vydržela, nebo ta svoboda, která byla plodem té situace, té revoluce v roce osmnáct, nám vydržela dvacet let. Podruhé po druhé světové válce nám vydržela necelé tři roky. Potřetí necelých osm měsíců. Jak dlouho nám vydrží teď? Ale tentokrát poprvé to záleží jenom na nás. Jestli teď to ztratíme, tak si nic lepšího nezasloužíme.

Tady je ovšem zapotřebí objasnit, co se rozumí oním duchovním násilím. Snadno tu je možná upadnout do nepochopení či nesprávného pochopení, které by jen zakrývalo duchovní úpadek, a nejen duchovní, ale také úpadek třeba politického myšlení nebo myšlení vůbec. Jsou lidé, kteří vidí v každé kritice a v každé polemice násilí. Ale to je právě hrubé nepochopení zásady násilí a nenásilnosti. Masaryk například kritizuje stav v politické diskusi – to bylo v devadesátých letech – v politické diskusi žurnalistické a literární a vlastně kritizuje její nedostatek, naprostý nedostatek. Říká, že o ní není ani potuchy. Normální politická diskuse žurnalistická a literární. A říká potom, jak jinak lze provádět politiku lidovou a politiku demokratickou, nežli když voličstvo a politikové z povolání politicky myslí. To jest, politicky přesně myslí. A politicky přesné myšlení, to je otázka diskuse. Proto říká, že demokracie je diskuse.

Dnes se často hovoří o národním usmíření, někdy dokonce o odpuštění. Co tím máme rozumět? Myslím, že podle Masaryka to především není na prvním místě otázka politická. Většinou se to podává jako jediné politické řešení naší situace, a podobně v Polsku nebo v Maďarsku. Politika národního usmíření, tak se tomu říká. Ale to není prvotně otázka politická, nýbrž mravní. Tady nám Masaryk říká: „V pouhé smíření osobní již nevěřím.“ V jiné situaci, ale můžeme to aplikovat. „V pouhé smíření osobní již nevěřím. Ale nutné je smíření a nebo i nesmíření zásad určitě formulovaných. Veďme však boje, nutno-li, pro zásady a veďme je ze zásad a důvodů.“ To jest pomocí důvodů.

Nenásilí a smíření, to neznamená mlčet ke všemu. Kritiku a odmítání určitých myšlenek a programů nesmíme zavrhnout jako formu duchovního násilí. Mnozí se toho dovolávají a myslí si, že mohou říkat cokoli a že nesmí být kritizováni najednou. To bychom upadli do bezzásadového liberalismu, který Masaryk vždycky odmítal. Kritika je nutná, ale musí být založena na důvodech a na argumentech. Ne na autoritách nebo dokonce na moci. Masaryk kritizuje stav, kdy jeho odpůrci proti důvodům staví den ze dne svá *anathema* anebo bajky, ale klidné, přesné, mužné diskuse jsou naprosto neschopni. To byl citát. A ještě jednou věcí nám Masaryk může pro tuto chvíli pomoci se orientovat. Říká, že se musí zabývat boji a spory posledního desetiletí – rozumí se konec 80. a začátek 90. let – a říká to takto: „Když spory ty dospěly, kam dospěly, není již jiné pomoci, nežli věcně a veřejně shrnout a konstatovat ty zásady a principy, o které nám šlo.“ Tuto sumárku ať provedou všichni účastníci a pak všichni můžeme jít dále. Prostě zapomenout, to nejde. A dělat, jako by nic, také nejde.

Když si postavíme svůj úkol takto, musíme si nutně klást otázku, jaký podíl jsme my všichni, každý z nás, měli na tom, co se tu v posledních 20, 40, ba 50, snad 70 letech dělo. Samozřejmě mladí si to zkrátí příslušně, nebo mladší. A to nás vede k poslednímu bodu, jímž se vracíme k národní zkušenosti a jejímu významu pro budoucnost.

Tak jako v životě jednotlivce, i v životě národů může docházet k čemusi, co se v *psychoanalýze* dostalo pojmenování *náhradní nebo chybný úkon*. V minulosti se provinění celých společností jakoby odčiňovalo tím, že se shrnulo na hlavu některého jedince nebo některé skupiny. Třeba takové pogromy se vyvolávaly uměle právě v dobách společenských krizí a hněv lidu se strhoval směrem nepravým. Někde se to, když se to zdálo příliš tvrdé, tak docházelo dokonce k tomu, že se to dělalo jenom symbolicky a zástupně byl takto potrestán třeba kozel.

Dnes jsme možná na prahu nebezpečí, že velkorysým a nutně povrchním, většinou jen deklarovaným smířením či odpuštěním, o kterém by se jen tak povrchně mluvilo, se budeme chtít smířovat především sami se sebou a se svou minulostí. A odpouštět sami sobě, co jsme promarnili a zanedbali v minulých letech. A to právě proto, že se sebou smíření nejsme a že je nám takového odpuštění zapotřebí.

Proto tu nejde jen o manifestaci nějakého postoje a říkat: „My jsme lepší a my vám odpouštíme.“ Já se pamatuji, a možná starší z vás se pamatujete, že jednou v 60. letech tehdejší prezident Novotný

prohlásil: „Všichni jsme se nějak podíleli na těch 50. letech.“ A odpověď zněla: „Ano, někteří se podíleli tak, že seděli v kriminálech, a druzí tak, že je tam do toho kriminálu strkali.“ Ale ono to lze chápat také jinak a odpovědět nejenom vtipem. Popravdě si musíme přiznat, že kdyby národní rezistence byla větší, tak nebyly možná ani 50. léta, ani 70. a 80. léta.

Musí jít dnes o čin zásadní, přesně promyšlený a přesně formulovaný. Jestliže budeme chtít národní smíření, musíme říct přesně odkud kam a v jaké věci. Je tady ještě také další věc. Pokud jste čtenáři Dostojevského, tak víte, že v té zvláštní rozmluvě Ivana Karamazova s Aljošou, s mladším bratrem, se vyskytuje tento problém, zda mohu odpustit někomu něco, co neudělal mně. Jak já mám právo odpouštět někomu, že udělal někomu třetímu? Tam Ivan Karamazov líčí případ, jak páni nechali uštvat psy malé dítě, protože někde něco ukradlo, hrušku nebo něco takového – já teď nevím přesně už, jak to bylo, poněvadž jsem si vzpomněl teď a nestačil jsem se na to doma podívat, jak to bylo přesně, možná že někteří mi připomenete – a tam nechali vysloveně uštvat psy, roztrhat psy malé dítě před očima matky. A Ivan Karamazov, který útočí na Aljošu, který je křesťan, pravoslavný křesťan – a pravoslavní, jak víte, věří v usmíření všech a ve spasení všech včetně ďábla – tak říká: „Jak já mohu odpustit? Já mohu odpustit za sebe, ale jak já mohu odpustit těm vrahům za to dítě? Jak já mohu odpustit těm vrahům za tu matku?“

Můžeme my, každý z nás, odpustit těm, co se provinili v minulosti, za ty všechny, co zemřeli, co byli popraveni, co byli patnáct, sedmnáct let v kriminále? To by to bylo laciné odpuštění. Tady se musí přesně říct, co se tím myslí, v jaké věci je možné odpuštění. Je třeba se nemstít za to, co mně udělali, ale nemohu odpouštět za druhé. Proto je potřeba nemluvit jenom ve frázích, ale přesně myslet a přesně vyslovit, co vlastně tím smířením rozumíme. Nesmíme tu zůstat u pouhých pocitů, protože rozhodující je jejich interpretace, to, jak procházejí rozumnou úvahou.

A mám návrh. Tu svou krásnou, do té chvíle většinou krásnou – taky má své chyby, ale většinou krásnou, hedvábnou nebo mírnou raději revoluci chápeme tak – ne z nějaké *mravní superiority*, ne že jsme my lepší a proto se nebudeme mstít, nýbrž musíme si plně uvědomit, že nechceme být ti první, kteří hodí kamenem, protože sami nejsme bez viny. To je ten důvod té mírné revoluce. Navrhuju, abychom toto přijali za to zdůvodnění nenásilí. Nikdo z nás není bez viny, a proto nebudeme první házet kamenem.

Bez tohoto vědomí mám za to, nám jako národu bude cesta do budoucnosti, ne-li uzavřena, tedy alespoň poseta trním. Děkuju vám za pozornost.

Jiný hlas: Děkuji panu doktorovi za jeho přednesenou přednášku a prosím, kdo má dotazy, aby se přihlásil.

Prosím.

Hejdánek: Děkuji. Bude lépe, když vám to někdo řekne z historiků. Já toho moc nebudu povídat. Víte, vztah – aha, já zapomínám vždycky – vztah Masaryka a studentů nebyl tak zcela jednoznačný. Především v jiných případech kdosi mně už dvakrát, vždycky někdo jiný, položil otázku, to bylo ještě před volbou dnešního prezidenta, jak si to máme srovnat v hlavě: taková důstojná postava Tomáše Garrigua Masaryka, a nyní tam máme Havla, který chodí tak, jak chodí, a tak dále. To bylo ještě předtím a já jsem musel upozorňovat na to, že Masaryk vůbec nebyl důstojná postava, když přišel do Prahy.

Masaryk byl hádavý člověk. První, co udělal několik dní potom, co přišel do Prahy, tak se účastnil schůze filosofů, kde měl přednášku už dosti starý, nějak šedesát pět, možná víc let starý profesor

Durdík a Masaryk se první přihlásil ke slovu a strhal ho způsobem, že by pes od něj kůrku nevzal. A byl z toho veliký skandál po celé Praze.

A Masaryk dělal také ještě jiné věci – a použiju tady té druhé otázky, ke které se pak vrátím, totiž té hilsneriády. Masaryk studentům imponoval tím, že byl mladý, relativně mladý mezi těmi starými profesory, a že to byl takový jakýsi radikál, že mluvil ostře, vyostřeně formuloval věci, polemicky. Tím jim imponoval. Jenomže velmi brzy se ukázalo, že Masaryk nedbá hranic, nedbá společenských konvencí, že napadal českou společnost na všech místech, kde se mu zdálo, že je třeba ji napadnout. A lidem se to přestalo líbit a přestalo se to líbit také studentům. A proto studenti Masaryka už tak nemilovali a už jim nebyl tak sympatický. Jenom několik málo studentů patřilo k jeho věrným, ale většina studentů se od něj odvracela v takových případech, jako právě byla hilsneriáda.

Musíte si uvážit, že v té situaci, kdy Masaryk se ozval a začal hájit Hilsnera, tak že studenti ho napadali, inzultovali ho na univerzitě, házeli po něm zkažená vejčka a podobně. To vypadalo jako v osmašedesátém ve Francii. Masaryka překřičeli, Masaryk žádal, aby ho nechali mluvit, oni ho nenechali vůbec mluvit. Takže Masaryk prostě odešel a nemohl přednášet na univerzitě. Tak to taky patří ke vztahu mezi Masarykem a studenty. Studenti nemusí mít vždycky pravdu. To je třeba říct také dnes, i když tentokrát jsme jim neobyčejně vděční. Ale to ještě neznamená, že do budoucna budou mít pravdu tak, jako ji měli tentokrát.

A potom ta hilsneriáda. Masaryk byl podezříván, že je zaplacen od Židů, že? A později se mu vytýkalo, když napsal ve *Světové revoluci*, že ten boj hilsneriády – v tom případě o Hilsnera – že mu pomohl v zahraničním boji. A to pomohlo u amerických Židů. A tak se mu to mělo za zlé, že tady třískal politický kapitál z něčeho, co původně formuloval jako morální záležitost. Ale to všechno chce bedlivě číst a sledovat a zjišťovat, jak to všechno bylo.

Nejdříve se nechtěl do celé věci namočit. Nepovažoval to za tak důležitou věc a měl jiných spoustu starostí politických, celonárodních, proč by se měl zabývat jedním soudním případem. A jestliže tak udělal, tak to bylo pod tlakem osobní intervence. Prostě je velmi snadno si udělat takový celkový pohled na nějakou věc, ale něco jiného je, když za vámi někdo osobně přijde a celou věc vám přednese a požádá vás o pomoc. To je potom těžké odmítnout. A Masaryk se do toho pustil, a do čeho se Masaryk pustil, to byl zvyklý dotáhnout do konce.

A tak víte, co se všechno tam stalo. On nevěřil, on si pročel soudní spisy a teď nevěřil svým očím, jakých trestuhodných nedbalostí se tam policie a soudy dopustily. Šel tak daleko, že šel na místo činu a tam krokoval, aby věděl, jak co bylo daleko od sebe, a pak to konfrontoval s tím, co bylo zapsáno v těch soudních spisech. Když už se do toho pustil, tak se do toho pustil pořádně. Nechal všeho a sám si to zjišťoval, on tam skutečně dělal takřka detektiva. A zjistil, že tady opravdu šlo nejenom o nedbalost, ale o zneužití soudu k účelům politickým.

No a to byl potom důvod, proč se nasadil naplno. Tam šlo o to, podobně jako v rukopisech, že mlčet k takové věci znamená souhlasit s tím, že celý národ se dostává do bahna. Tak já jsem vám konkrétně nic z toho moc neřekl a museli by vám to říci historici, ty detaily, ale toto je smysl hilsneriády. Tam nešlo jen o takový humanitní čin se zastat chudého špinavého Žida, jak se to formulovalo tenkrát, že to je humanitní záležitost, pravda. Ale Masarykovi šlo o víc. Masarykovi tehdy šlo o to, aby ta pověra, ta strašná a národ ničící, každý národ ničící pověra, aby byla vykořeněna. O to šlo na prvním místě a ne o nějaké politické zřetele ani ne jen o humanitární pomoc. Musíme to vidět v tomto kontextu. A když říkám jen o humanitární, tak to nepodceňuji. Ale musíte uvážit, že Masaryk byl politik. Politik si nemůže dovolit humanitární akty, které budou špatně politicky vykládány.

Proto také od politiků nečekejme, že budou jenom spravedliví. Oni musí být spravedliví tak, aby ta spravedlnost byla dotažena do konce. A aby byla dotažena do konce v celé společnosti, ne v jednom případě. Kdyby se politikové starali o jednotlivé případy, tak by na celou obec, na celý stát, na celou společnost neměli čas. Proto se musí starat o to, aby ty případy, které vyzvednou, aby měly obecný dosah. A to dělal právě Masaryk. Tak odpusťte, že to bylo tak dlouhé. Další dotazy, prosím.

Jiný hlas: Ještě k osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka. Totiž nebylo všem jasné a většina lidí se dotazovala, že šlo o vraždu, údajnou tedy vraždu Anežky Hružové z rituálních důvodů. To právě tomu mělo dát ten podtext.

Hejdánek: Ano, já odpusťte, já jsem si neuvědomil, že to je tak neznámá věc. Existovala pověra, že Židé při svátku podřezávají křesťanské panny a tou krví jejich se poznamenávají a očišťují, že? Tato pověra byla vymyšlena kdovíky a dávno. To si nevymysleli Češi, ale ta pověra tady panovala. A Masaryk považoval za věc elementární nutnosti politické, kulturní, duchovní, aby se tato pověra nějakým způsobem zlikvidovala, aby se *difamovala* tím, že se ukáže, jak z pouhé pověry je možno nespravedlivě odsoudit člověka. Děkuji. Další dotazy, prosím.

Jiný hlas: Mohl byste ještě aspoň víc v kostce uvést Masarykův životopis? Abychom si to v kostce připomněli.

Hejdánek: Můžu, ale já si myslím, že to si každý z vás může přečíst. Já si myslím, že to je zbytečné o tom tady mluvit. To může anebo kdokoli z vás to může tady připravit na příště. Životopis Masarykův byl mnohokrát napsán a může se to přečíst třeba v knihovnách, ale to jsou věci, které nejsou důležité po mém soudu. To jsou okolnosti, které bychom měli znát aspoň trochu, jenomže dnešní mládež nezná století, do kterého zařadit Husa. Takže odpusťte, ale myslím, že to není věc, která by se měla říkat na takovýchto přednáškách. Takovéhle detaily je možno si přečíst v desítkách knížek, které byly publikovány za první republiky a dokonce některé ještě po této válce.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Třeba Nejedlý napsal ještě v roce padesát, napsal malou knížku o Masarykovi, kterou chtěl Masaryka hájit až do roku 1917, a že byl reakční až po Velké říjnové revoluci. To byl jeho poslední hrdinský čin, že se o to pokusil, poněvadž věděl, že v té době připravuje Kopecký brožuru vnitrostranickou, která však sloužila potom jako školení všech studentů na stranickém školení a tak dále, kde se Masaryk odsuzuje jako reakční od samého počátku. Ale tak ještě v tom roce padesát vyšla malá brožurka Nejedlého, kde o tom Masarykovi se mluví poměrně hezky, natož před únorem a nebo dokonce v době první republiky. Já bych vám doporučoval, přečtěte si o tom Masarykovi knihu a nechtějte ode mě takovéhle věci.

Jiný hlas: Děkuji, další připomínky. Prosím.

A jaký byl vztah Masaryka k Marxovi a Leninovi v té době?

Hejdánek: O Leninovi lze dost dobře mluvit, protože Masaryk se s Leninem nevyrovnával, že to byla věc v době, kdy Lenin začal být známý, tak Masaryk už dělal naplno všechno pro osamostatnění Československé republiky. Ale pokud jde o Marxe a zejména Engelse, tady pod hříchu je třeba říct, že Masaryk většinu nejdůležitějších textů Marxových neznal, protože upadly v zapomenutí, neexistovaly, byly v rukopisech. Ty byly odhaleny až v době první republiky, někdy v třicátých letech snad a něco publikováno. Ale Masaryk, když psal *Otázku sociální*, psal o tom dva svazky, velmi tlusté, doporučuji, také je tam mnoho zajímavého, a vyřizoval si tak své účty s marxismem a engelsismem. A jak říkám, spíš s engelsismem. Většinou tam cituje Engelse, poněvadž ten vycházel knižně a Marx tehdy byl znám jen jako ekonom a o jeho filosofických textech se nevědělo.

Proto některé příkré soudy Masarykovy o Marxovi, které zjednodušují věc, lze vysvětlit tím, že neznal Marxovy texty. Například tehdy vůbec nebyly známy ty takzvané manuskripty, ty rukopisy, ani ty rukopisné přípravy ke *Kapitálu*, takzvané *Grundrisse*, nebo nebyla známa jeho disertační práce. Byly známy některé, Masaryk skutku šel až do novin, takže v *Neue Rheinische Zeitung* vyšly nějaké spisy a tisk jako novináře, články novináře jsou vynikající. Kdybychom dnes měli více novinářů takové úrovně a takového stylu jako Marx, to by se nám žilo. To je radost číst dodnes, jak ostré polemiky tam Marx vedl. Tedy něco z toho Masaryk znal, ale ty větší věci neznal. Takže je třeba říct, že právě v posuzování Marxe je možno provádět a jsme oprávněni provádět některé korektury, ale jinak je až s podivem, jak Masaryk důkladně znal všechny tehdy dostupné texty a jak poměrně věcně a prozíravě posuzoval ten marxistický materialismus, hlavně tedy historický. Já o nic víc detaily nebudu zase říkat.

Jiný hlas: Děkuji, další připomínky.

[nesrozumitelné] Masaryka k Štefáníkovi [nesrozumitelné].

Hejdánek: Přesně, takže nemůžete na mě chtít odpověď. Já o tom mnoho nevím. Štefáník byl do té míry upozadován a o Masarykovi se málo psalo, že to je otázka historiků, bude třeba to jaksi obnovit. Pravda je, co já vím, že Štefáník byl neobyčejně věrný spolupracovník Masarykův, Masaryk ho měl velice rád a mám dojem, že to i pro Masaryka, nejenom pro republiku, byla obrovská ztráta, že Štefáník zahynul. Ale podrobně vám to neřeknu. Štefáník byl přírodovědec původně, takže jaksi ty nějak odborné vztahy těžko lze nějak vůbec hledávat, oni se prakticky nestřetali na společném poli před válkou. Takže k tomu došlo až teprve v průběhu války a v průběhu toho zápasu o československou samostatnost. Takže blíže vám k tomu nemůžu nic říct. Já myslím, že tohleto je úkol pro historiky, to není objasněno objektivně. Nejenom, že bych to nevěděl, ale to opravdu teda bude asi ještě mnoho třeba k tomu najít, jestli se najdou ještě dokumenty a nově to celé posoudit.

Jiný hlas: Děkuji, další. Prosím.

[nesrozumitelné] o střelení do dělníků za Masaryka.

Hejdánek: Ano, ano. Je tady samozřejmě všichni budeme chápat tu základní věc, že to byla demagogie, když se mluvilo, že Masaryk nechal střílet do dělníků. Asi tak, jako kdybych já třeba řekl, já jsem byl v tom průvodu studentů v osmačtyřicátém roce, co šli na Hrad vyjádřit prezidentu Benešovi podporu. Jediní z českého národa, kteří se vzchopili a něco takového v těch únorových dnech šli udělat. A tam také vyšlo několik ran. Později se říkalo jenom jedna omylem a že odrazila se a zranila jednoho studenta. Stejně tak by bylo možno říci, že Gottwald nechal střílet do studentů. Já bych se ale nikdy k takovéhle formulaci nesnížil. Podobně v naší době nedávne v listopadu, že Husák nechal střískat naše studenty. Já si myslím, že Husák o tom nevěděl, tenkrát Gottwald o tom taky asi nevěděl nebo kdo tedy to byl ještě *in spe* prezident, ještě dlouho ne.

Já si myslím, že prezidenti tyhle věci nerozhodují a že asi Masaryk ani tehdy nerozhodoval o tom, zda se bude nebo nebude střílet do stávkujících dělníků. Fakt je, že se do nich střílelo, fakt je, že tam několik mrtvých bylo a řada zraněných, ale to se musí objektivně posoudit a ne říkat, že to dělal Masaryk. Na druhé straně se ví, jaké problémy Masaryk třeba měl s tím, když měl podepisovat, což bylo podle ústavy nejenom jeho právem, ale také povinností, když musel podepisovat rozsudky smrti. Masaryk byl odedávna a nadále odpůrce trestu smrti. A teď měl jako prezident vlastně udělat něco, co bylo v rozporu s jeho přesvědčením a s jeho svědomím. A nakonec pár těch rozsudků přece jenom podepsal, nejdřív amnestoval, tedy amnestoval ten trest smrti, samozřejmě ne amnestoval v celé šíři, ale nakonec podepsal jich několik, protože politik někdy musí dělat některé věci. To se z toho nevykroutí. To pak je lépe nedělat tu politiku. Ale jistě všichni chápeme, že to, co se říkalo, že Masaryk nechal střílet do dělníků, že je pustá demagogie. Pochopitelně to rozhodl možná ministr

vnitru a možná ani ten ne, možná to rozhodl nějaký místní velitel. To by vám řekli zase historici a pravděpodobně těch dokladů o tehdejší stávce a zásahu policie proti nim bude jistě víc než těch dokladů o tom, co se stalo před těmi dvěma měsíci.

Jiný hlas: Děkuji, další dotaz. Prosím.

[nesrozumitelné]

Hejdánek: Obávám se, že jste mě nerozuměl. Jednak jsem citoval Masaryka a neříkal jsem to já. Říkal jsem, že prostě zapomenout nejde. Slyšel někdo něco jiného?

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ne, ano, ne právě, zapomenout nejde. Slyšel někdo něco jiného? A citoval jsem Masaryka, to řekl Masaryk, že zapomenout nejde a tvářit se, jako kdyby se nic nestalo, taky nejde. To jsem tady zdůraznil, ještě jsem vykřikl takřka, tak já nevím, proč si myslíte... a že věděl Gottwald, co podepisuje, no samozřejmě že věděl, ale o tom jsem přece nemluvil. Já jsem mluvil o tom, že pravděpodobně Masaryk nevěděl o tom, že se má střílet v Duchcově, v Mostě a jinde. A podobně Gottwald asi nevěděl, že se bude střílet na studenty, to ještě nebyl prezidentem, ale už se na to chystal. A pravděpodobně Husák asi nevěděl, já nevím, ale asi nevěděl, co se bude dít na Národní třídě. To je dost pravděpodobné, tím já je *neexkulpuju* za jiné věci. Já přece jsem neřekl, že Gottwald nemůže za to, že byla popravena Horáková a celá řada dalších lidí a dokonce jeho soudruhů ze strany. To samozřejmě za to mohl, ale o tom jsem přece nemluvil. Tak já nevím, jaksi proč ta kritika nebo polemika. Snad jsem to vyjasnil.

Jiný hlas: Děkuji. Další, prosím.

[nesrozumitelné]

Hejdánek: Já děkuji za váš příspěvek. Já k tomu nemám, co bych dodal. Já nejsem historik, takže i cokoliv takovéhohle vám můžu říkat, tak to je čistě diletantské. Já si myslím, že opravdu je na historících, aby se do toho pustili. Uvažte, jak ta situace vypadá. To je tak veliký muž a my o něm máme doteďka jenom pět svazků od Zdeňka Nejedlého, které končí na začátku osmdesátých let. Pak máme nedávno vyšlou knížku, ale venku, tady ještě není k dostání, venku dvě knížky o Opatovi, velice pěknou knížku, která píše o přelomu osmdesátých a devadesátých let, přibližně deset dvanáct let pokrývá. A to ještě nejsme ani u přelomu století. Teď historici jsou nám dlužní vypsát, co bylo po počátku století, tedy v letech devadesátých, koncem let devadesátých a před první světovou válkou, co bylo za první světové války a co bylo potom za první republiky. O to jsou jenom drobné studie nebo dokonce jenom malé náčrty, ale historik žádný se toho ještě nechopil a neudělal to. Opat teď bude pravděpodobně mít brzo hotovou, nemá-li ji už, druhou část té své vynikající studie, která vlastně pokračuje tam, kde Nejedlý skončil, ale opravdu historicky to zpracováno není. Čili není myslitelné, aby někdo, kdo se tím sám nezabývá, vám na tyto otázky mohl odpovědět. To je potřeba se tím zabývat a číst to v archivech a tak. No kdo na to má čas, když dělá něco jiného? Tohleto filosof opravdu dělat nemůže, takže promiňte, já vám na tohleto v detailech nemohu odpovídat. Ale obávám se, že leda ten Opat, že by vám něco řekl, nebo někdo jiný z historiků, kteří se skutečně tím případem Masaryk zabývají, protože to je zatím v archivech nebo je to někde v nějakých novinách a tak. To není zpracováno ještě. A to se musí zpracovat.

Jiný hlas: Děkuji. Další, prosím proč se distancoval od toho socialistického hnutí, když se například v 90. letech v Olomouci vyjádřil v tom smyslu, že pro budoucnost může být někdo sledován, když se k němu hlásí? Adresoval to na pana Poláka, odpověď jsem nedostal, dneska ji nedostanu...

Hejdánek: To už nedostane.

Jiný hlas: Děkuji. Další připomínky nebo dotazy? Nevidím. Tamhle, prosím.

Hejdánek: Ano, já už jsem naznačil, že Masaryk se za socialistu nepovažoval, respektive že toho názvu, toho jména pro sebe nepoužíval. Místo toho říkal otázka sociální nebo *socializace* a podobně. Vyhýbal se tomu jménu. Proč? No, protože to mělo naprosto jednoznačně význam sociálně-demokratický. V těch 90. letech ještě nebyl komunismus, nebyla bolševická strana a tak dále, takže to všechno byla sociální demokracie. A Masaryk sympatizoval se sociálními demokraty, ale nebyl sociálním demokratem.

Nepovažoval se za něj. A zejména důvod, hlavní důvod, proč se nemohl ztotožnit se sociální demokracií, byl, že nebyla vyjasněna otázka takzvaného *marxismu*, to jest učení Marxova a Engelsova. Masaryk sympatizoval s takzvanými *revizionisty*, Bernsteinem a dalšími, protože ti chtěli revidovat některé věci, které se jim zdály v té době už neudržitelné. Ale ani za *revizionistu* se nepovažoval, tedy ani v tom revizionistickém smyslu se nepovažoval za sociálního demokrata a neříkal si zásadně socialista.

Naproti tomu víte, že byl jeden z prvních, ne-li snad vůbec první univerzitní profesor, který šel s dělníky na prvního máje do průvodu. A vždy a opětovně, a ne jenom až jako prezident, nýbrž už v těch 90. letech a po začátku nového století znovu a znovu opakoval, že jeho kritika proti některým koncepcím *marxistickým* nebo Marxovým a Engelsovým vůbec nemá co dělat s nějakou distancí od dělnictva a od jejich požadavků. Masaryk plně podporoval dělnické hnutí a byl na straně dělníků. Nesouhlasil s *marxismem*, a tedy z tohoto důvodu se distancoval od toho slova socialismus.

Ale já jsem vám tady schválně citoval tamto jedno místo, abych ukázal, že i v době – to byla 90. léta – to nebyl důvod k nějakému *oportunismu*, žádného typu. Naopak, to byla provokace. On trval na tom, že je potřeba socializovat politiku a socializovat společnost a socializovat kulturu. A tím si myslel – to taky říká na některém místě, tady bohužel nebudu moct citovat – tím myslel, že musíme skoncovat s tím, že některé vrstvy ve společnosti jsou odděleny od vzdělání, od bohatství, od normálního standardu životního a tak dále, že jsou v podstatě jakýmsi druhořadými členy společnosti nebo druhořadými občany.

Proto mluvil o *socializaci* kultury třeba, o *socializaci* filosofie dokonce. Jeho žák Emanuel Rádl mluvil dokonce o tom, že filosofie se musí stát lidovou, a čím víc bude lidstvo pokračovat, tím víc musí být filosofie lidová. A to je jenom domyšlení té Masarykovy myšlenky *socializace* kultury, *socializace* vědy a filosofie, o které přímo Masaryk mluví. Jemu šlo nejen o otázky hospodářské. To vytýkal *marxismu*, že se stará jenom o ty hospodářské záležitosti. Ale on zároveň viděl, že ty otázky hospodářské jsou důležité, že musí být také řešeny, ale že zároveň a na prvním místě musí být řešeny otázky všeobecného vzdělání, rovného vzdělání. Že musí být skoncováno s tou praxí, že někdo, kdo je chudý, nemůže studovat.

Tohleto chápal Masaryk jako *socializaci* kultury, *socializaci* vzdělání a tak dále. Tedy to, že se distancoval od toho slova socialismus, neznamenal, že se distancuje od té základní myšlenky, kterou on formuluje buď jako domyšlení demokratických principů do sociálních a ekonomických důsledků. Demokracie, která je jenom politická – to u Masaryka najdete na mnoha místech – je falešná demokracie, protože předstírá politické svobody tam, kde lidé mají hlad. Co je platná politická svoboda lidem, kteří nemají práci?

Tohleto jsme teprve před těmi 12 lety nebo 13 lety přijali, ratifikovali jako hospodářská práva člověka. Dneska na to nesmíme zapomínat. Nejsou jenom politická práva a občanská práva, jsou také

hospodářská a sociální práva. Přijali jsme dva mezinárodní pakty a musíme je držet i nadále. Čili celá ta záležitost uvolnění trhu, malá nezaměstnanost a tak dále – ano, ale musí se to řešit v duchu humanity, by řekl Masaryk. Musí se to řešit tak, že lidé, kteří ztratí zaměstnání, se neocitnou na ulici.

Jinak se proviníme proti Masarykovu odkazu. V tomto smyslu já myslím, že my bychom, my, kteří budeme chápat... já například mám dojem, že socialismus není žádný systém, že není žádný režim – já to neuznávám, že to je určitý společenský systém, určitý řád společenský. Socialismus po mém soudu je určitý nekonečný cíl, jak lidé mezi sebou mají vytvářet vztahy, které jsou vztahy přátel a bratrů, že ta myšlenka socialismu začala ve francouzské revoluci, kdy se vedle hesla svobody a vedle hesla rovnosti také volalo heslo bratrství. Tam, kde jsou lidé bratři, tam nebude nikdo hladovět. A je třeba to zařídit. Jak, to už je nějaký systém, ale my všichni jsme odpovědní za to a musíme dávat všechno pro to, aby tady nebylo hladových lidí.

A to je socialismus pro mě. Masaryk to slovo nechával stranou, distancoval se. Já mám dojem, že naopak ho musím zvednout z toho bláta a očistit a dát mu ten pravý význam. Ale to jsou detaily. Nejde o slova, jde o věc. A ve věci mám dojem, že Masaryk byl na stejné linii jako já nebo já jsem na stejné linii jako on, i když tedy to slovo беру na sebe.

Jiný hlas:

Děkuji, prosím.

Jiný hlas:

Další otázka, jestli byste mohl charakterizovat vztah Masaryka k Bohu a k náboženství a pokusit se definovat tyto dva pojmy.

Hejdánek:

To je *Moderní člověk a náboženství*, původně to byly články, které pak sebral. To je nejlepší jeho věc. A potom napsal menší spisek, který už je trochu povrchnější, ne tak dobrý, *V boji o náboženství*.

Ale je to nesnadné a dalo by to na celou novou přednášku. Bylo by potřeba to udělat velice důkladně, aby nedošlo k nedorozumění. Masaryk mluví o náboženství způsobem, který není zcela obvyklý. Má to u něj docela zvláštní význam a obávám se, že se to jednoduše nedá vyložit. Pro něho vztah k Bohu je záležitostí vnitřní. Masaryk neměl rád hovory teologické. Od teologie se distancoval, teology neměl rád. To neznamená, že neměl rád faráře; například k faráři Urbánkovi z Jednoty měl velice důvěrný osobní vztah. Ale to byl osobní vztah. Celkem teologie mu byla nepříjemná a nevěděl si s ní dost rady. Pod vlivem své ženy měl sklon k unitářství. To jest ty tradiční dogmatické formulace o Trojici mu byly teologickou šarádou a neměl je rád.

Z náboženství si bral především Ježíše, a tedy z takzvaného náboženství nebo křesťanství si bral Ježíše a jeho nejcivilnější formulace. Byl přesvědčen o tom, že o víře, o vnitřním vztahu k Bohu vlastně nikdy nemá nikdo na veřejnosti moc mluvit. Dovolával se výzvy z evangelia, že když se kdo modlí, má zajít do pokojíka svého a nikoli se modlit demonstrativně a veřejně na nároží. Vůbec byl úzkostlivý, když měl mluvit o svém vztahu k Bohu a podobně. Prostě nebylo mu to po chuti.

Zároveň v něm byl zážitek z dětství, ta velkolepost církevního provozu i na vesnici i v menších městech. Ale zároveň byl plný osvícenských a poosvícenských tendencí. V devadesátých letech a na začátku století se dostával do velmi prudkých polemik, zejména s katolickými teology, s jezuitou. Jsou o tom doklady, vyšlo to vždycky po nějakém čase – páter Jemelka, nevím, jestli vám to něco říká – vyšlo to potom ještě v brožurkách. Ale není to vždycky nejšťastnější a neukáže to dost dobře Masarykův vztah.

Mám dojem, že vlastně jeho vztah k náboženství nebyl vztahem k náboženství, nýbrž byl to vztah k Ježíši. Je lépe mluvit o jeho pojetí Ježíše, které bylo velice civilní a takřka odpovídalo tomu, co třeba v protestantské teologii v našem století znamená Bonhoeffer nebo anglický biskup Robinson nebo Bultmann a Bultmannovi žáci a tak dále. V podstatě šlo o jakousi demytizaci a deteologizaci křesťanství v Masarykově řeči. Já jsem to pochopil sám pro sebe tak, že vlastně křesťanství pro Masaryka nebylo tím, čemu my říkáme náboženství. Že on tomu slovu náboženství dal jiný význam. Takže když zůstaneme u našeho významu, pro Masaryka vlastně křesťanství nebylo pořádně náboženství. A všude tam, kde náboženská, *religiozita*, převládá v křesťanství, tak Masaryk byl ve střehu, kritizoval a distancoval se.

Ale opravdu, už vidíte, jak je to zmatečné a to by chtělo důkladný výklad, a nejenom o Masarykovi, ale vůbec o náboženství. My si všichni myslíme, že víme, co to je křesťanství a co to je náboženství, a ono je to všechno velice problematické. Každý filosof vám musí říct, že to je problematické. Filosof říká o všem, že je problematické, takže také o tom náboženství. Odpusťte, není to proto, že se vykrucuju, ale protože to je nesmírně složitá věc. Nejenom v Masarykově případě, ale vůbec.

Já sám se domnívám, že křesťané, kteří si myslí – teď řeknu jen takovou provokativní věc, abych dokreslil, kam by to vlastně vedlo, kdybychom to takhle vykládali – já si myslím, že říkat, že křesťanství je nejvyšší náboženství, je v podstatě totéž jako říkat, že člověk je nejvyšší druh opice. A přitom nechat.

Jiný hlas:

Děkuji. Další dotazy? Prosím.

Jiný hlas:

Měl bych ještě jeden dotaz, který se týká sporu o smysl českých dějin mezi Masarykem a Pekařem. To je obecně známá věc, ta vzpomínka na Masaryka jako na zakladatele našeho státu a díla jeho jako českého, ale v té době se v Čechách i ve světě těšilo oblibě více pojetí Pekařovo. Jak se on díval – Masaryk – jako historik nebo politik na tento spor, když ty osobnosti v té době už dávno... a on jako prezident mluvil několikrát o tom, jak vypadají ty teze v té věci?

Jiný hlas: v té obraně té politiky, hlavně v zákoně o ochraně republiky, a když ti špičkoví politici byli v té věci obžalováni a když ten prezident v té věci vystupoval jako politik i jako vědec, a Masaryk se prakticky tímto problémem účastnil interpretace poválečné Evropy, hlavně střední a jihovýchodní. Myslím si, jak jste o tom mluvil, že je potřeba zmapovat Masarykův život, napsat určité nebo zestručnit jeho životopis ve formě právě v té obraně té věci, protože jak jsem řekl na začátku, žije v našem vědomí, že to byl hrozně velký státník, ale o tom velkém státníkovi by se i světově... a tak když prezident vybral si několik osobností, které sem přijely a tady s ním debatovaly o koncepci toho Masarykova ideálu jako našeho politika i jako politika tehdejšího světa. To je tedy můj dotaz.

Hejdánek: Děkuji. Já děkuji za ten příspěvek, to skutečně je věc, kterou jsem zcela vynechal a je to chyba. Když se mluví tak, jak jsem mluvil, a tohle jsem vynechal, ale ono se tam všechno stejně nevejde. Nicméně teď vítám tuhle příležitost. Už před Mitterrandem to byl Kreisky, a to je myslím ještě křiklavější záležitost. Kreisky nechal v místech, kde Masaryk bydlel ve Vídni, tam dát bustu a promluvil u toho odhalení a řekl tam, že to byl vynikající evropský a rakouský státník. A ne jako provokaci. On tam samozřejmě pak mluvil o prezidentu Československé republiky, ale Kreisky dělal vůbec, co mohl pro to, aby překlenu ty staré spory a chtěl ukázat, že Rakušané jako Rakušané uznávají Masaryka jako svého velkého politika. A tím chtěl naznačit, a také to tam naznačil, i když to samozřejmě zase neřekl naplno, že to, že neuznali Masaryka včas, je chyba Rakušanů.

Mohli bychom se tady tvářit asi tak, jako se tváří evangelíci, když katolíci začnou diskutovat o tom, že Husa vyhlásí za svatého. Ono to zatím nehrozí, ale protestanti se bojí, že jim katolíci toho Husa ukradnou. A my bychom tady mohli vidět, že Kreisky nám chtěl ukradnout Masaryka. Ale on Masaryk opravdu byl velký rakouský politik. A když vidíte jeho působení už v osmdesátých a zejména v devadesátých letech, tak Masaryk byl tehdy schopen to celé Rakousko reformovat tak, že dodnes mohlo existovat. A Masaryk si to tak představoval.

Já v téhle věci jsem poněkud ve sporu s historiky a nakonec historikové budou mít pravdu, ale zatím nevzali některé věci na vědomí. A to je právě ta evropská dimenze Masarykovy politiky. Je zajímavé, že Masaryk, který stále mluvil o obnově české samostatnosti, se nikdy nevyjádřil v těch osmdesátých, devadesátých a dokonce i v tom prvním desetiletí našeho století se nevyjádřil tak – ono je to trochu pochopitelné – že by si představoval něco jako samostatnou Československou republiku nebo samostatnou obnovu českého státu, alespoň Čech, Moravy a Slezska. To neřekl a naopak mnohokrát vyslovil své přesvědčení, že něco takového není možné, jak už si to uvědomoval Palacký a navazoval na Palackého. Protože nikdy nikomu z tehdejších Čechů nepadlo na mysl, že bychom mohli odtud vyhnat Němce.

A tady bylo, jak víte, za první republiky přes tři miliony Němců. Bylo jich víc než Slováků. A tahle okolnost dělala z Československa opět jakési malé Rakousko mnohonárodné. A z toho vznikly ty obrovské komplikace. Nehledě na to – a to bych asi vyvolal zase příliš živou diskusi – že jsme se chovali k Němcům jako opravdu k druhořadým občanům. A to byla taky chyba. A my jsme tím nahnali Němce do té opozice a potom henleinovců do strany. Nebo spolunahnali přinejmenším.

Ale já chci mluvit o tomhle, že nikoho nenapadlo tehdy, že by bylo možné tu samostatnost provést tak, jak se potom stalo. To jest v těch historických hranicích. Pokud by to měla být česká samostatnost, tak i za velkých obtíží by se to podařilo jenom tak, jak to potom dopadlo za Protektorátu. Nebo o něco lépe, řekněme. A Masaryk stále měl za to, že budoucnost má nějaká konfederace. Proto také ke konci války napsal *Novou Evropu*, kde si představoval, že je strašně nebezpečné, když se rozpadne Rakousko, že tady zbudou malé následnické státy, které *nota bene* se nedomluví na nějakém společném postupu, na společné politice. Říkal: mezi Ruskem na jedné straně a Pruskem na druhé straně (nebo on říkal obráceně, mezi Pruskem a Ruskem, mezi Němci, Velkoněmci a Velkorusy) tady neobstojí malé národy. A měl pravdu.

Ta jeho koncepce byla jasně orientována na Evropu, ne na naši samostatnost jenom soukromou, a bohužel nenašel pro to porozumění. Doklad pro to přinesl můj učitel, jiný učitel na filosofické fakultě, který za války byl ve Spojených státech a jeden čas neměl co dělat, tak se tam hrabal v archivech a napsal o tom spis, z něhož udělal potom výtah a v osmašedesátém nebo devětašedesátém roce vydal v Melantrichu takzvanou *Washingtonskou deklaraci*. A tam ukazuje, že ještě počátkem září roku 1918 přišel za Masarykem nějaký senátor americký a chtěl na něm, aby něco takového jako tu deklaraci, to jest deklaraci nezávislosti Československa, publikoval, formuloval a publikoval. A Masaryk ho odmítl, protože věděl, že Wilson byl proti tomu. Až teprve, když ten senátor přišel s čistým vínem a řekl, že ho posílá Wilson, tak přes noc Masaryk se svými přáteli tu *Washingtonskou deklaraci* upekli a telegraficky se spojil s Benešem. Byl na to připraven, ale nechtěl to dělat ještě počátkem září – myslím 4. září – 1918. A když už tu *Washingtonskou deklaraci* formuloval a byla publikována, tak do čtrnácti dnů potom zorganizoval...

Jiný hlas: jakousi malou konferenci zástupců středoevropských, severoevropských, jihoevropských a východoevropských malých států a tam chtěl se dohodnout na nějaké společné linii. A bohužel nikdo pro to neměl porozumění a nakonec z té jeho ideje zůstala jenom malá dohoda, to jest ta smlouva s Rumunskem a Jugoslávií. Ale Masaryk věděl, že to je nebezpečné tady zůstat takhle. Masaryk si

představoval, že se tady vzniknou ty malé státy, ale v nejkratší době, že se dají dohromady a že vznikne jakási střeoevropská, nebo možná i širší konfederace v té nové Evropě. On mluvil od Řecka až po Norsko. Tak si představoval jakýsi nárazníkový velký konfederalní stát, který by znemožnil nebo přinejmenším zproblematizoval, učinil nepravděpodobným, že budeme napadeni z jedné nebo druhé strany. Tak takhle vypadala teda koncepce Masarykova koncem války ještě.

No, pomaloučku budeme muset ještě deset minut. Tak prosím vás ještě poslední dotazy, ale upozorňuju, poslední, poněvadž pan doktor už musí končit.

Hejdánek: Nezlobte se, já zas mám ještě něco večer. Takže to jsou takové...

Jiný hlas: Tak kdo má ještě dotaz? Ještě deset minut máme čas. Prosím.

Jiný hlas: [nesrozumitelné] Když jste mluvil o té koncepci československého státu a jeho hranic, jaký význam v tomhle sehrály legie a jak s touto mocí Masaryk potom pracoval?

Hejdánek: Ty legie měly obrovský význam proto, že jinak by bývala ta naše vláda, byť uznaná – a je otázka, byla-li by uznaná – ale jinak by byla jenom taková nanicovatá, jenom taková stínová. Ty legie byly obrovský argument pro Masaryka. Myslím, že bez těch legií, že by ta republika byla asi nevznikla.

To je jedna věc, to jsem se omezil na ty legie. Ale ta koncepce Masarykova, víte, ono je to také zase trochu složitější. Masaryk nebyl *austroslavisticky* orientován jaksi stále. On věděl, že s Rakouskem to nepůjde. Ale představoval si, že z Rakouska se stane jakýsi federalizovaný demokratický stát. To byla jeho představa. A on tedy si myslel, že Rakousko by mělo zůstat zachováno v nějaké podobě. A dokonce si od toho hodně sliboval, poněvadž ve chvíli, kdy by došlo o zlomení té nadvlády Němců a o normální demokratické poměry, tak Slované by tam bývali v tom starém Rakousku většinou nebo přinejmenším...